

Baartmans schreef eerder een proefschrift over de geschriften van patriotten in de Oostenrijkse Nederlanden. Van der Capellen tot den Marsch staat volgens de auteur in de geschiedschrijving altijd in de schaduw van zijn achterneef, Joan Derk van de Capellen tot den Pol. Baartmans wilde de eerstgenoemde met het schrijven van deze biografie, onder meer gebaseerd op het omvangrijke familiearchief van Van der Capellen tot den Marsch, recht doen. De auteur trekt ook ten strijde tegen onheuse typeringingen als die van de historicus Joost Rosendaal die Van der Capellen in zijn dissertatie over de patriotse ballingen herhaaldelijk als een 'aartsweifelaar' omschreef. Doordat Baartmans steeds zonder aarzelingen partij kiest voor Van der Capellen en zijn gedrag probeert te verdedigen en te rechtvaardigen, heeft het boek iets weg van een hagiografie.

Van der Capellen was afkomstig uit een adellijke familie die goede banden onderhield met de stadhouderlijke familie. Persoonlijke grieven tegen de stadhouder leken even zwaar te wegen als ideologische bezwaren tegen het stadhouderlijk bestel. Van der Capellen speelde een belangrijke rol in de patriottenbeweging op lokaal (Zutphen), provinciaal en nationaal niveau. Na 1787 zag hij zich gedwongen in ballingschap te gaan en hij werd zelfs bij verstek ter dood veroordeeld. In ballingschap vormt hij een van de leiders van de gespleten patriotse ballingengemeenschap. In de Bataafse revolutie speelde hij geen rol meer: zijn jaren van vervolging en ballingschap lijken hem geestelijk en lichamelijk te hebben gebroken. Van der Capellens laatste jaren zijn – net als die van Ebbinge Wubben – gevuld met zorgen over het nageslacht. Hoewel Baartmans boek een nuttige aanvulling vormt voor de kennis van een belangrijk personage uit de patriottenbeweging en op nieuw bronnenmateriaal is gebaseerd, voldoet de biografie niet helemaal aan de standaarden van het hedendaagse wetenschappelijk onderzoek. De individuele gebeurtenissen in het leven van Van der Capellen staan te veel op zichzelf en worden niet geïnterpreteerd of verbonden met grotere

historische vragen. Tot slot zijn de weergegeven citaten te lang (soms een hele pagina).

MATTHIJS LOK, UNIVERSITEIT VAN
AMSTERDAM

Woud, Auke van der, **Koninkrijk vol sloppen.**

Achterbuurten en vuil in de negentiende eeuw

(Amsterdam: Bert Bakker, 2010, 440 blz., ISBN 978 90 351 3597 0).

Koninkrijk vol sloppen is een boek over de onuitputtelijke ontdekkingen van de negentiende eeuw, zowel op medisch, technisch, industrieel, sociaal, natuurwetenschappelijk, economisch en politiek vlak, en over hoe deze ontdekkingen effecten hadden op alle aspecten van de samenleving. Van der Woud zet de blik daarbij scherp op de onderste lagen van de maatschappij. Hoewel deze groepen tot nog toe marginaal bleven in de literatuur, stonden ze zeker niet in de marge van de negentiende-eeuwse samenleving. Sterker nog, Van der Woud toont treffend aan dat het merendeel van de doorbraken van de negentiende eeuw slechts mogelijk was dankzij het bestaan (en de uitbuiting) van de bewoners van de krotten.

In het eerste hoofdstuk schetst de auteur een algemeen kader op basis van demografische veranderingen in Nederland tussen 1795 en 1900. Daarbij maakt hij duidelijk dat hij de armoedeproblematiek vanuit een stedelijke invalshoek bekijkt, wat overigens niet betekent dat Van der Woud het platteland idealiseert als zou de armoedeproblematiek daar minder of dragelijker zijn geweest. De volgende twee hoofdstukken geven inzicht in het dagelijkse leven van 'de armen': wonen, werken, eten, kleding, intimiteit ... er wordt de lezer een zo volledig mogelijk beeld gegeven. Daartoe gebruikt de auteur heel uiteenlopende historische bronnen, waaronder journalistieke, literaire, statistische, fotografische en politieke documenten.

Van der Woud slaagt er uitstekend in om het cliché te doorprikken als zou vooral de Industriële Revolutie het armoedeprobleem in de steden hebben aangewakkerd. Pas in het midden van het lijvige boek, wanneer de lezer al tweehonderd pagina's ondergedompeld is in de krottenproblematiek en zijn bewoners, komt de industriële omwenteling aan bod. Daarbij laat Van der Woud niet na zijn interpretatie van de Industriële Revolutie te geven, die overigens in Nederland helemaal niet de vorm en nadrukkelijke aanwezigheid kende als in buurlanden Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk. De auteur argumenteert dat er eerder sprake is van een Productenrevolutie.

Van der Woud constateert dat in het laatste kwart van de negentiende eeuw de begrippenparen 'arm, vuil en ziek' langzaam plaats maken voor 'meer welvarend, proper en gezond'. Deze omkering in het discours en het sociale streven dat erachter schuilt, komt naar het einde van het boek centraal te staan. Toch behoedt de auteur er zich voor om niet in het cliché van een eenvoudig lineaire vooruitgangsidee te vervallen. Integendeel, hij schetst de zeer complexe en geïllustreerde omgang met stank en vuil in het Nederland van de negentiende eeuw. Zo laat hij zien hoe de vertrouwde met afval de nood aan grootschalige ingrepen minimaliseerde. Ook toont hij dat de bewuste omkering van begrippen en bijhorende maatschappelijke en sociale ideologie een proces van *ups & downs* en van *trial & error* was, waarbij vooral het achtste hoofdstuk over de verschillende systemen om uitwerpselen en ander vuil uit de steden te krijgen, boekdelen spreekt. Tot slot stelt Van der Woud op het einde van het boek terecht vast dat de verheffing van de armste groepen niet alleen startte vanuit filantropische bekommernissen, maar eveneens was gegrond in een (egoïstische) angstreflex van de bezittende groepen voor het vuile. En dat met het vuil naar het einde van de negentiende eeuw vaak de armen zelf ook werden weggesaneerd uit centrale stadsdelen. De echo's naar de hedendaagse *gentrification*

bij stadsvernieuwingenprojecten zijn verrassend dichtbij.

Koninkrijk vol sloppen reikt vooral een vernieuwde kijk op het verleden aan door andere actoren in beeld te brengen. Tegelijkertijd biedt het boek, zoals de auteur overigens zeer terecht opmerkt in de beschouwende inleiding, een inzicht in processen die gelijkenissen vertonen met evoluties die zich vandaag in niet-westerse werelddelen voltrekken. Al te bescheiden drukt de auteur in de inleiding de hoop uit dat er lezers zullen zijn die met hem mee wandelen tot het einde van zijn verhaal, wat helemaal geen inspanning vraagt. De zeer gestructureerde opbouw van het boek, de fraaie vormgeving met aan het begin van elk hoofdstuk een paginagroot beeld als rustpunt, en de relatief beperkte omvang van elk hoofdstuk, maken dat het een zeer toegankelijk boek is dat een bereik zal kennen dat de academische wereld ver te buiten gaat. Van der Woud moet zich geen zorgen maken, velen zullen met plezier (en soms stijgende verbazing over de grote mentaliteitswijziging die zich de laatste honderd jaar voltrok over armoede en vuil) de tien evenwichtig opgebouwde en schitterend geschreven hoofdstukken lezen.

Toch kon het boek op bepaalde plaatsen nog beter zijn boodschap overbrengen, vooral door meer beeldmateriaal in te zetten. Zeker wanneer de auteur met verve de grenzen tussen onderzoeksdisciplines laat vervagen en zowel sociale geschiedenis, architectuurgeschiedenis, stedenbouw, demografie, geografie, statistiek en zelfs literatuurgeschiedenis met elkaar confronteert. Dan had ik graag de plattegronden gezien van artsen die cholera in kaart brengen, net zoals ik beeldmateriaal mis van de wijze waarop de bouwkundigen de nieuwste inzichten op het vlak van gezondheidsleer integreerden in hun gebouwen.

Rijn, Jaap van, ***De eeuw van het debat. De ontwikkeling van het publieke debat in Nederland en Engeland 1800-1900*** (Dissertatie Groningen 2010; Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2010, 362 blz., ISBN 978 90 284 2358 9).

Hoe leert men de kiezer om te gaan met parlementaire politiek? In zijn studie *De eeuw van het debat* laat Jaap van Rijn zien dat dit in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw niet alleen een kwestie was van opvoeding en onderwijs, maar dat een geregeld debat vooral werd bevorderd in debatingclubs, sociëteiten en genootschappen. Zijn proefschrift is een welkome aanvulling op recent onderzoek naar de ontwikkeling van parlementaire politiek in Nederland. In Van Rijns studie staat niet de ontwikkeling van het debat in het parlement zelf centraal, maar de parlementarisering van de samenleving. Vernieuwend is dat Van Rijn de ontwikkelingen in Nederland met die in Engeland vergelijkt, en probeert na te gaan of er sprake was van politieke en/of culturele transfer.

Van Rijn stelt in de inleiding van zijn boek twee kwesties aan de orde. De eerste is de vraag 'welke functie parlementaire regels in de context van het publieke debat' hadden en waarom deze in de loop van de tijd meer en meer met elkaar verstrengeld raakten (12). De tweede vraag is hieraan verbonden, namelijk of het samenvallen van het parlementaire en publieke debat ook gevolgen had voor de wijze waarop in Engeland en Nederland de openbare ruimte werd vormgegeven. Oftewel: hoe, waar en wanneer ontstonden er regels buiten het parlement voor het publieke debat die algemeen als nuttig en fatsoenlijk ervaren werden (14)?

De eeuw van het debat is helder geschreven, al is de structuur soms wat rommelig, vooral na de eerste twee hoofdstukken. Van Rijn maakt geen expliciete keuze tussen een chronologische en thematische analyse van zijn onderwerp. Het is voor de lezer soms lastig te bepalen in welke periode hij zich bevindt; de ontwikkelingen in Engeland vinden namelijk eerder in de tijd plaats

dan in Nederland. Hoewel het een schoolere opbouw opgeleverd zou hebben, was het wellicht verstandiger geweest om eerst de ontwikkeling in Engeland te schetsen en daarna die in Nederland.

In de eerste twee hoofdstukken, die tevens de leukste van het boek zijn, beschrijft Van Rijn het ontstaan van debatingclubs in Engeland en Nederland. Gedurende de late achttiende en vroege negentiende eeuw ontstonden er in Engeland verschillende soorten verenigingen, van zogenaamde publieke tavern-debatingclubs en elitaire studentenverenigingen (de *unions*) tot deftige *debating societies* in Londen. Sommige van deze verenigingen golden als een kweekvijver van parlementariërs en staatslieden. In Nederland ontstonden genootschappen tot bevordering van het debat twee decennia later dan in Engeland. Van Rijn laat zien dat hier sprake is van een directe vorm van transfer, namelijk via persoonlijke relaties. Zo richtten Jozef Alberdingk Thijm en Jan Brester in 1846 de Vrijdaagsche Vereeniging op nadat een 'Hollandse vriend uit Londen' hun het idee had aangereikt. Uit Van Rijns analyse blijkt verder dat de verschillende Nederlandse debatingclubs ook de Britse organisatievorm overnamen en in hun activiteiten de 'spelelementen' gebruikten die in de *unions of debating societies* gangbaar waren.

Jammer is dat Van Rijn weinig zegt over de kritiek in Nederland op het Engelse voorbeeld, zoals de historicus Nicolas Roussellier voor Frankrijk in de jaren 1789-1848 heeft gedaan. In hoofdstuk 6 wordt duidelijk dat de protestanten en katholieken de liberale vorm en stijl van debatteren zich eigen maakten en defensief gebruikten (223). Het 'Katholiek-wetenschappelijk genootschap' had bijvoorbeeld als doel 'tegengift te geven in katholiek-wetenschappelijke cursussen voor de valsche theoriën, welke zij bij hun dagelijkschen omgang met niet-katholieke professoren en mede-studenten allicht te gemakkelijk en vaak onbewust in zich zouden opnemen' (233). In zijn conclusie schrijft Van Rijn hierover dat na 1880 de Britse, en daarmee de liberale vorm van het debat de norm in Nederland was geworden, en